

Jeppé Wedel-Brandt
Terrorisme, antiterrorisme
og vold

Morten Brænder & Mikkel Thorup
(red.): *Antiterrorismens idéhistorie. Stater og vold i 500 år*, Århus 2007
(Aarhus Universitetsforlag).

»Flyene mod New Yorks tvillingetårne, turistmassakren på Bali, bomber og giftgas mod busser, tog og undergrundstog i London, Madrid og Tokyo – terrorismen er over os.« Så dramatisk starter bagsideintroduktionen til den ellers så glimrende *Antiterrorismens idéhistorie – Stater og vold i 500 år*, redigeret af Mikkel Thorup & Morten Brænder. Man må nok spørge, om det ikke ville være mere korrekt at konstatere, at antiterrorismen er over os, og det er da også den – og ikke terrorismen – der er bogens egentlige analyseobjekt, selvom de to elementer naturligvis er forbundne.

Bogen består af en lang række individuelle, og i nogen grad modsigende, tekster, skrevet af en række lokale kapaciteter, der fra forskellige vinkler alle arbejder med emnet til daglig, krydret med en række oversættelser af klassiske voldsteoretiske tekster (af bl.a. Robespierre, Sorel, Bakunin, Bush og bin Laden). Disse bidrag er struktureret i fire dele. Først hele tre indledninger, dernæst repræsenterende de historiske perioder: 1450-1870, 1870-1989 og 1989 frem. Den overordnede tese for bogen virker til at være, at der er en tæt sammenhæng

mellem den moderne (europæiske) stat og antiterrorisme, og periodiseringen kan ses som beskrivende henholdsvis den konstitutive proces, nationalstaternes 'glansperiode' og den nuværende situation.

Redaktørerne Thorup og Brænder leverer selv to indledninger – og lad det være sagt med det samme: disse to tekster udgør bogens absolutte teoretiske højdepunkter. I den første, »Staten og dens udfordrere« beskriver de det, jeg tillod mig at kalde den overordnede tese: opbygningen af den moderne stat medførte indførelsen af et suverænt voldsmonopol. Som det lyder hos Max Weber: »Ved en stat skal forstås en politisk *anstatsvirksomhed*, hvis og for så vidt dens forvaltningsstab effektivt opretholder *monopolet* på fysisk tvang.« (citeret p. 21) Den moderne stat bliver således til i fjernelsen, enten gennem inkorporering eller ulovliggørelse, af alle andre voldsaktører inden for dens territorium. Hermed opstår også en voldsom formalisering og regulering af voldsudøvelsen kendetegnet ved devisen 'politi internt og militær eksternt', begge kendetegnet ved uniformering, central organisering og underlagt politisk styring. Hermed opstilles klare distinktioner mellem legal og illegal vold, internt ved politiets voldsmonopol og de lovmæssige begrænsninger af udøvelsen af dette, eksternt gennem den konventionelle symmetriske krig, den gensidige anerkendelse af fjenden og udviklingen af konventioner og regler for krigsførelse mellem stater: »Voldssystemet

lukker sig om sig selv. Det anerkender ikke andre voldsaktører internt, og eksternt kun andre voldsaktører, som ligner det selv, dvs. som er organiseret som territorialstat med et konventionelt voldsapparat bag sig.« (p. 33)

Det grundlæggende spørgsmål omkring voldsudøvelsen, og det der adskiller statslig og terroristisk vold, bliver på den måde grundlæggende legaliteten, der primært beror på den stærkeste magts fortolkningsmonopol. Men Thorup og Brænder forfinner dette ellers klassiske billede ved at påpege staternes gentagne brug af dels ikke-statslige men stadig legale voldsaktører, som lejesoldater, militser og kapere, dels illegale men statslige aktører, som officersjuntaer og dødspatroljer. Konklusionen bliver her: »Staten skaber terroristiske figurer i den bredeste forstand af ordet 'skabe': Den frembringer, anvender og sponsorerer nogle ikke-statslige aktører, mens den udgrænser, kriminaliserer og bekæmper andre.« (p. 23) Til de zoner, der passer til den klassiske forståelse af voldsmonopolet med politi i det indre og militær i det ydre, dvs. 'nationalstaten' og 'fjendelandet', føjer de endnu to. I 'ghettoen' er statens magt lav (og ligeså med dens interesse), voldsanvendelsen høj og voldsudøvelsen despotisk (inkonsekvent, sporadisk og mere med mål om at skræmme end at disciplinere). Det samme gælder i intensiveret grad 'grænselandet', der modsat ghettoen ikke er inkorporeret i statens almindelige dominansområde. Dette område kan være et stykke land konkret place-

ret på grænsen mellem to lande, eller det kan betegne et område forstået som grænsende mellem civilisation og natur. I disse zoner accepteres i øget grad voldsudøvelse af illegale og ikke-statslige aktører.

Et felt der ligeledes traditionelt forstås om grænsen mellem civilisation, eller stat, og natur, er undtagelsestilstanden, og denne er fokus i Thorup og Brænders anden indledning, »Undtagelse og terror«. Her starter de med at beskrive den ændring i brugen af begrebet 'terror', som indfinder sig med Den Franske Revolution. De viser med nedslag i Machiavelli, Hobbes og Locke hvordan begrebet hidtil primært havde fungeret som reference til den 'skræk og rædsel' primært døden udgør for mennesket, og den rolle det vilkår har for udøvelsen af magt. Men med Den Franske Revolution – og særligt Robespierre – bliver 'terror' noget, der offensivt bruges mod statens fjender (herunder de kontrarevolutionære). Da Robespierre selv stod for dom, anerkendte hans dommere terroren som legitim form, idet man ikke dømte ham for 'terror' men 'terrorisme': »Et begreb opfundet til lejligheden, som kom til at betegne en illegal anvendelse af politisk vold.« (p. 45) Hermed anerkendes altså suspensionen af de 'normale' grænser for statslig voldsudøvelse i den ekstreme situation.

Med udgangspunkt i Walter Benjamins begreber om 'retsetablerende' og 'retskonserverende' vold, og særligt Carl Schmitts videreudvikling af disse, optegner Thorup og Brænder

to former for undtagelsestilstand: den 'faktiske undtagelsestilstand' erklæret af staten og paradoksalt bundet til loven – den suspenderer på konstitutionel vis loven, men for at præservere den – og så den 'reelle undtagelsestilstand', der betegner den revolutionære begivenhed, hvor loven og konstitutionen suspenderes i bestræbelsen på at indføre en ny orden. Men her bliver deres ellers interessante tekst problematisk. De udelader helt, at Benjamin i den omtalte tekst, »Forsøg på en kritik af volden«, rent faktisk er mere radikal end som så. Han kritiserer begge voldsformer for ikke at kunne bryde med 'lovens problematik' og opstiller (inspireret af Sorel) endnu en voldsform – den 'rene' eller 'guddommelige' vold, der ikke søger legitimitet, ikke stiller krav og udelukkende har som mål at bryde med statens og alle andre kendte magtformer. Hermed bliver denne anomiske vold også bærer af en vis 'svag messianisme', hvorfor distinktionen mellem faktisk og reel undtagelsestilstand er mere radikal end Thorup og Brænders giver rum for. Når Benjamin i de historiefilosofiske teser fortæller, at vi af de fattiges historie kan udlede, at de borgerlige stater altid har været præget af undtagelsestilstanden og at man for at bryde med dette må kæmpe sig gennem den faktiske undtagelsestilstand for at nå den reelle undtagelsestilstand, er det et voldsomt radikalt projekt, der skal afslutte hele statens og lovens voldsdialektik mellem retsetablerende og konserverende vold. Thorup og Brænders distinktion

er langt mere schmittiansk end benjaminisk.

I den tredje og sidste indledende tekst, »Terrorisme som mangel på kollektiv modning«, skriver Jacob Alsted om statsformationen fra et psykologisk-sociologisk perspektiv. Her hævder han, at terrorisme kan ses som et tegn på et umodent fællesskab, dvs. et fællesskab hvor kompleksiteten – og evnen til at forholde sig ordentligt til den – ikke er til stede, hvor dele af samfundet ikke er integreret og alvorlige konflikter ikke gennemspillet endnu: »Hverken statens eller terroristens psykologiske evne til at håndtere konflikter er særlig god, hvilket betyder, at begge parter i stedet opstiller en dikotomi imellem dem/os i betydningen god/ond. Det er konfliktløsning uden løsning.« (p. 57) Det er en virkelig spændende tekst, og på nogle punkter er det uden for denne anmelders evner at bedømme argumenterne, dog forekommer det mig, at der er et potentielt problem i denne 'modningstanke', nemlig om der ikke bag den spøger en uholdbar forestilling om det modne samfund, hvor alle er på rette plads og sted, altså en form for platonisme, der søger at reducere egentlige alvorlige og grundlæggende samfundskonflikter.

I bogens anden del, med titlen »Sørøvere, lejesoldater og privat vold«, lægger Jeppe Büchert Netterstrøm for med en fin redegørelse for to klassiske 'terroristiske figurer' (et begreb forfatteren selv bemærker det problematiske ved at benytte): 'den fejdende adelsmand' og 'den voldelige bonde'.

Emnet er således de mange forskellige voldssystemer, der fandtes før den moderne stat, og deres forsvinden i løbet af dennes formative fase. Netterstrøm eksemplificerer således og giver øget kompleksitet til den overordnede tese omkring stat og vold. I det hele taget fungerer denne anden del bedst i forhold til bogens undertitel – *Stater og vold i 500 år* – således også både Lars Bangert Struwe og Casper J. Andersens bidrag. Andersen forholder sig til den private kapitalismes magt og interesse i koloniseringen som også privat voldsudøver og endda krigsførende, dette eksemplificeret ved British South Africa Company. Struwe skriver om lejesoldaten og dennes forsvinden i takt med nationalstatens formation, en tråd der i bogens fjerde del tages op af Morten Brænder i hans tekst om lejesoldatens genkomst og de private vagtværns fremvækst. Læst sammen udgør dette tekstopar det bedste eksempel på hvordan *Antiterrorismens idéhistorie* formår at trække linjerne hele vejen gennem den historiske gennemgang af komplekset stat og vold – at de samtidig begge er blandt de bedst skrevne bidrag løfter indtrykket yderligere.

Eneste tekst i anden del, der virkelig går direkte på antiterrorisme, er Mikkell Thorups tekst om 'verdens første globale antiterrorkrig': kampen mod de nordafrikanske pirater eller korsarer i starten af 1800-tallet. Med udgangspunkt i den nuværende (amerikanske) diskurs, der sætter lighedstegn mellem den tids pirater og vor tids bin Laden, drejer Thorup

fokuset i sammenligningen og viser overraskende mange paralleller fra den tids amerikanskledede krig til dagens situation – men dog også med denne lidt drilske konklusion: »Truslen fra korsarerne sluttede først endeligt, da Frankrig i 1830 erobrede og siden koloniserede Algier. Det er næppe en lektie, som amerikanerne er glade for at erindre sig.« (p. 99)

Tredje del, med titlen »Guerillaer, anarkister og politisk terror«, består af en række fine korte tekster om særdeles kendte fænomener fra sidste århundrede. Men på trods af at alle teksterne, som i hele bogen, er yderst velskrevne og langt hen ad vejen spændende, fremstår denne del svagest. Dette kommer sig af, at teksterne her er mere præget af historie end idé: i den ellers interessante historiske redegørelse for den italienske fascismes brug af vold, får Thomas Harder eksempelvis aldrig rigtig forklaret tanken bag sortskjorterne og de andre private fascistiske voldsaktører, og den rolle volden som sådan spiller i den fascistiske tanke. Det samme gør sig gældende for Carl Pedersen (om den amerikanske Red Scare) og Bertel Nygaard (om Moskvaprocesserne), begge redegør interessant for de historiske eksempler på brugen af fjendebilledet (hhv. kommunisten og trotskisten som den indre fjende eller terrorist), men på trods af enkelte overvejelser forbliver teksterne relativt teoriløse. Lars Erslev Andersen behandler et emne, hvis historie har meget stor konkret relevans for dagens terrorisme – den amerikanske støtte

til mujehadinernes kamp mod Sovjet i Afghanistan – og måske derfor bliver manglen på generelle teoretiske overvejelser mindre tydelig her. Men lad mig understrege: alle disse tekster er godt skrevne, interessante og med mange fine nuancer, min kritik er udelukkende, at de ikke helt tydeligt nok får deres generelle pointer frem, men forbliver i den historiske redegørelse. Eneste undtagelse er Anne Sørensens glimrende tekst om RAF og den vesttyske stats kamp mod ‘statsfjende nr. 1’. Her giver hun en yderst brugbar fempunkts model til analyse af statens antiterrorismestrategier. De fem elementer Sørensen fremhæver, er: 1) gennemførelse af lovgivning specifikt rettet mod terrorismen, 2) oprettelse af særlige antiterrorkorps og udvidelse af efterretningstjenestens beføjelser, 3) iværksætning af en kommunikationsstrategi rettet mod den brede befolkning gennem bl.a. medier og skoler, 4) forhandlinger med terroristerne, og 5) underminering af gruppernes interne sammenhængskraft gennem tilbud om amnesti eller nedsat straf i såkaldte kronvidneordninger.

Den fjerde del, »Nye tider, nye trusler?«, med fokus på den samtidige situation er generelt langt mere teoretisk funderet og diskuterende. Vi får to fine diskursanalyser af Jørgen Dragsdahl og Andreas Beck Holm, hvor den første fokuserer på den dominerende amerikanske forståelse af terrorbekæmpelse og dennes rødder i koldkrigstænkning, og den anden på terrorist-begrebets funktion som dæ-

monisering af ‘den anden’ i det politiske rum. Søren Hove skriver om, hvordan ‘krigen mod terror’ påvirker situationen i Saudi-Arabien og hvordan den bruges i kampen mod den interne oppositionelle islam. Thomas Olesen skriver interessant, men desværre alt for kort, om hvordan 11. september 2001 og de efterfølgende reaktioner har påvirket dels globaliseringen som sådan, dels og langt mere interessant ‘antiglobaliseringsbevægelsen’ og mulighederne for aktivisme. I Olesens udlægning var 90erne et »kosmopolitisk årti«, en beskrivelse der måske kan være en smule problematisk med tanke på den enorme vækst i xenofobiske politiske bevægelser, mens krigen mod terrorisme og terrorismen indvarsler en »regressiv globalisering«. Olesen optegner mange af (venstrefløjs)aktivismens nuværende problemer, terrorlove, legitimitetsproblemer og manglende medieinteresse, men vil ikke acceptere en entydig undergangshistorie og ser potentiale i bl.a. de store antikrigsdemonstrationer. Som nævnt er det også i denne del vi finder Morten Brænders voldsomt interessante tekst om væksten i lejesoldater, private sikkerhedsfirmaer og problemerne i den sammenhæng.

I en kort komprimeret sag, »Antiterrorisme som regeringsteknik«, giver Mikkel Bolt et af bogens højdepunkter både stil- og indholdsmæssigt. Bolt viser hvordan ‘krigen mod terror’ kan ses dels i et historisk perspektiv, ikke som brud men som forlængelse af en praksis der har ek-

sisteret i kimform steder som Irak, Kosovo, Colombia, Panama, Somalia, mfl., dels i sammenhæng med den neoliberale globaliserings øgede udbytning af jordens fattige: »Det primære i det nye krigsregime er, at kapitalen uhindret kan cirkulere; opbygningen af demokratiske institutioner, et civilsamfund og en offentlighed er ikke en del af planen; hvis det sker, er det i den abjekte form, det har fundet sted i Afghanistan og Irak. Krigen stimulerer økonomien, skaber mulighed for plyndring og vænner befolkningen til billeder af hærens nedslagtning af civile.« (p. 257) Antiterrorismen fungerer således som en form for regeringsteknik i en situation, hvor globaliseringen har fjernet ethvert ydre, intet sted er »uberørt af den transnationale finanskapital«. Et væsentligt element i denne regeringsteknik er generaliseringen af et 'retsstatens grænseland' gennem erklæringer af undtagelsestilstand. Det er naturligvis stærk inspireret af Giorgio Agambens analyser, men Bolt finder også opbakning blandt flere andre teoretikere som eksempelvis Jean-Claude Paye. I sit bidrag, »Gør krigen mod terrorisme retten tavs?«, diskuterer Emily Hartz dette standpunkt og udsætter det for kritik. For Hartz er det væsentligt at den amerikanske højesteret faktisk i nogle tilfælde går mod og udfordrer regeringen og præsidentens forsøg på gennemhulning af loven gennem undtagelseslovgivning. Hun opsætter en distinktion mellem 'retsligt reguleret undtagelse' og 'radikal undtagelse', det væsentlige her

er, at undtagelsestilstanden i første tilfælde er konstitutionel og i nogen grad reguleret af loven, mens det i det andet tilfælde finder sted uden for lov og ret, i erklæringen af at denne ikke formår at gøre sig gældende i en ændret situation. Hartz mener at Agambens (og Bolts) kritik af den generaliserede undtagelsestilstand er for bombastisk, hendes kritik er, at de ser antiterrorismens erklæringer af undtagelsestilstande som noget, der kalder »på en radikal omkalfatring af samfundet, og ikke som et problem, der kan løses gennem bestående *checks and balances*.« (p. 262) Heri har hun givet en væsentlig pointe, men hendes hovedeksempel på hvordan retten svarer igen på undtagelsestilstanden, sagen mellem Hamdan og Rumsfeld, hvor højesteret nægtede militærtribunaler retten til at dømme en Guantanamo-fange, viser netop hvordan undtagelsestilstanden for den pågældende fange på ingen måde ophørte, han blev ganske simpelt ført tilbage til lejren, hvor han godt kunne forvares, blot ikke dømmes. Hartz formår at blive et fint korrektiv til de alt for bombastiske undtagelseslæsninger, men giver på ingen måde – hvilket heller ikke er intentionen – noget fangende argument, der giver anledning til en komplet forkastelse af disse.

En sidste tekst, der på sin vis også er i dialog med Bolts, er Mikkel Vedby Rasmussens »Globaliseringens terrorister«. Her sammenligner Vedby, som flere andre bidragsydere, al Qaeda terrorister og det tidlige 1900-tals anarkister og konkluderer, at det de

har til fælles i forhold til de samfundsmæssige præmisser, der til dels skaber sådanne bevægelser, er globalisering – den første globaliseringsbølge (oftest dateret til ca. 1870-1918) og den nuværende. I Vedbys perspektiv er det kendetegnene ved begge globaliseringsbølger destruktoren eller fraværet af nationalstaten, en for mig at se ret så reduktiv forståelse, der slet ikke inddrager den særlige liberale/neoliberale drejning globaliseringen i netop disse perioder gennemgik. Symptomatisk fremdrager Vedby filmen *V for Vendetta*, hvor den anarkistiske terrorist V gennem terror formår at udfordre (og muligvis vælte) en fascistoid fremtids totalitære regime, uden at være sig bevidst om at denne er en filmatisering af Alan Moores firsertegneserie af samme navn – konteksten er således ikke en post-kold krig situation, men den neoliberale drejnings nationalistiske og antidemokratiske tendenser, og den hæslige leder Adam Sutler er ikke bygget over Bush, men Thatcher. På trods af Vedbys teksts mange fine pointer formår den aldrig rigtig at levere sammenhængen mellem de to tider og figurer, simpelthen fordi den på intet tidspunkt tager kapitalismens udvikling og dennes indvirkning på situationen i betragtning. Dette er en generel mangel for langt de fleste af bogens tekster, med visse delvise undtagelser (f.eks. Brænder) inddrager kun Bolt sammenhængen mellem udbytning, udvidelse af området underlagt kapitalistisk produktion og spekulation, og så den bølge af antiterrorisme, der er over os.

I det hele taget kan det undre at ikke andre af de, der skriver om samtiden, fokuserer på den grundlæggende kvalitative ændring, den nuværende globalisering er udtryk for. Ikke en eneste, Mikkel Bolt dog indirekte, refererer til idéer om Empire eller lignende. Det perspektiv, der af den grund virkelig kommer til at mangle, er således det, Toni Negri og Eric Alliez i deres krukke lille tekst »Fred og krig« (på dansk i Mikkel Bolt & Karin Hindsbo (red.): *City Rumble*, København 2005) så glimrende viser, nemlig at 'krigen mod terror' og erklæringerne af undtagelsestilstande kan ses som en ny suverænitetproduktion i en situation, hvor det 'gamle' statssystem af arbejderkampen og kapitalismens udvikling er kastet ud i en alvorlig krise. Denne tese ville ellers passe fint i forlængelse af Thorup og Brænders indledende teksters fokus på antiterrorismen som del af statsformationen.

Om de mange fine små oversættelser, skylder jeg også et par ord. Der er generelt tale om yderst interessante tekster, såvel historisk som teoretisk, men de spiller dog langt bedre sammen med det brede emne, bogens undertitel indikerer, end med den specifikke terrorisme-antiterrorisme debat.

Der er således mange kritikpunkter at komme med i forhold til *Antiterrorismens Idéhistorie – Stater og vold i 500 år*, men det giver næsten sig selv, at der vil være det i et værk af denne type. Bundlinjen er dog helt klar, manglerne og problemerne formår

ikke at ændre på det, dette er absolut noget af det bedst skrevne og mest indsigtsfulde, der findes om dette emne på dansk. Ja, rent faktisk om begge de to emner bogen berører, antiterrorismen og statens forhold til vold. Det er to af de allermest påtrængende emner i den nuværende situation og samtidig noget af det, vi har mindst kvalificeret tale om, såvel i det akademiske som i den generelle samfundsdebat. Her er der ingen tvivl om, at denne bog vil bidrage positivt og give alle muligheder for nuancering og kvalificering af analyserne. Ikke en eneste af teksterne falder egentlig igennem, og det er en præstation i sig selv af et værk som dette, tværtimod er alle velskrevne og på forskellig vis yderst interessante.

Jeppe Wedel-Brandt er cand. mag. i moderne kultur.

Stefan Iversen Velkomne introduktioner

Henrik Jøker Bjerre og Carsten Bagge Laustsen: *Slavoj Žižek* og Lisanne Wilken: *Pierre Bourdieu*, Begge: Frederiksberg 2006 (Roskilde Universitetsforlag).

Det er et vigtigt og perspektivrigt projekt, Roskilde Universitetsforlag er i gang med at realisere under overskriften »Samfundstænkere«. Projektet er en udgivelsesserie, bestående af korte introduktioner til aktuelle og klassiske samfundsteoretikere, og den

tæller i skrivende stund fire bøger om Marx, Rawls, Žižek og Bourdieu. Det er om de to sidste bøger, skrevet af henholdsvis Henrik Jøker Bjerre og Carsten Bagge Laustsen samt af Lisanne Wilken, det primært skal dreje sig i det følgende.

Seriens eksistensberettigelse ligger i dens sprog: i det aktuelle danske universitetssystem, hvor engelsksproget forskning belønnes på stadig flere måder, er præsentationer af udenlandsk tænkning på dansk, både i oversættelser og som her i introduktioner afgørende for at stimulere og synliggøre, at dansk også er et sprog, der (kan) tænkes og diskuteres på.

En sådan series enkelte binds eksistensberettigelse afhænger dels af, hvor relevant, bindet kan siges at være i forhold til tidens debat, dels af, hvordan bindet fungerer som formidling. Hvad angår relevansaspektet er denne anmelder desværre ikke fagligt klædt på til at fælde en egentlig dom. Samfundsteori er ikke mit gebet, og mens jeg personligt finder både Žižek og Bourdieu spændende og udfordrende, også for arbejdet inden for mit eget fag (litteratur og litteraturteori), kan jeg ikke vurdere rimeligheden i at lade dem udgøre bind tre og fire i en serie, hvor Marx udgør det første bind, ligesom jeg ikke er bekendt med al eksisterende dansk litteratur om de to herrer.

Hvad angår formidlingsaspektet, så vidner seriens adskillige engelsksprogede forbilleder om, at bøger af denne type er lette at skrive, men svære at skrive godt. Man skal kunne